

Обірвана струна

У новому романі тернопільська письменниця Ніна Фіалко висвітлює початок гібридної війни на сході України, в якій гинули її найкращі сини. Головний герой твору Михайло Гончарук — учасник Майдану, Революції Гідності, згодом — боєць добровольчого батальйону, який дивом вийшов з Іловайського «котла». Покалічений чоловік переживає важкий період психологічної реабілітації, коли чиновники не визнають його учасником АТО і вимагають від нього довідок від тих, хто вже у засвітах. На Майдані Михайло випадково зустрічається з «двійником», доля зводить їх і в найтяжчу хвилину, коли життя обох висить на волосині. Обмінюючись знаннями про особливості подібних людей, Сашко доводить, що їм доручена якась одна й та сама місія, і хто з них залишиться живим, той мусить її виконати. Михайло, вражений почутим, після повернення додому намагається доскіпатися до минулого своєї родини, щоб розгадати появу «двійника» в його житті, зрозуміти своє призначення на Землі. В основі твору — правдива історія, котра не залишить читачів байдужими.

Ніна ФІАЛКО

Обірвана струна

Ніна Фіалко

ОБІРВАНА СТРУНА

Фіалко Н.І.

Обірвана струна : Роман / Н. Фіалко. — Тернопіль : Богдан, 2020. —
352 с.

ISBN 978-966-10-7557-2

У новому романі тернопільська письменниця Ніна Фіалко висвітлює початок гібридної війни на сході України, в якій гинули її найкращі сини. Головний герой твору Михайло Гончарук — учасник Майдану, Революції Гідності, згодом — борець добровольчого батальйону, який дивом вийшов з Іловайського «котла». Покалічений чоловік переживає важкий період психологічної реабілітації, коли чиновники не визнають його учасником АТО і вимагають від нього довідок від тих, хто вже у засвітах. На Майдані Михайло випадково зустрічається з «двійником», доля зводить їх і в найтяжчу хвилину, коли життя обох висить на волосині. Обмінюючись знаннями про особливості подібних людей, Сашко доводить, що їм доручена якась одна й та сама місія, і хто з них залишиться живим, той мусить її виконати. Михайло, вражений почутим, після повернення додому намагається доскіпатися до минулого своєї родини, щоб розгадати появу «двійника» в його житті, зрозуміти своє призначення на Землі.

В основі твору — правдива історія, котра не залишить читачів байдужими.

Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора перекладу чи видавця.

1

Молочне світло ночі помалу змінилося передсвітанковим маревом. А коли зазолотилися краї білої хмаринки, що заглядала у вікно, Ліда встала. Ночі наприкінці вересня вже довші, можна не тільки виспатись, а й мати час передумати всяку всячину. З молодих років звикла вставати рано, незалежно від того — виспалася чи змарнувала ніч у роздумах. Щоб не розбудити чоловіка, котрий спав, ніби заєць під кущем, вирішила поніжитись у ліжку. Нехай хоч він поспить, якщо від неї сон утік. Згодом, одягаючись, дивилася на вікно із заплаканими шибками і здогадувалася, що земля вкрита приморозком. Знати б, чи довго протримається похолодання та якою буде зима. Колись погоду визначали за прикметами, а тепер навіть Гідрометцентр не може дати прогноз хоча б на місяць. Ціни на паливо вирости разом із вартістю іноземної валюти, яка до життя на селі жодного стосунку не повинна мати. Ліда раніше ніколи не вникала в політику, бо свої клопоти нагинали до землі з такою силою, що розмірковувати про дії тих, які керували державою, не було часу. Іноді прослизали сумніви, що в багатьох наших бідах винуваті саме керівники, які не вміють господарювати. Згодом крамольні думки відкидала, переконуючи себе та чоловіка, що всі однаково заможного жити не можуть. Найбільша розрада була в праці на присадибній ділянці, коли природа щедро обдаровувала гарним урожаєм. Якби ще в доньки та внука було менше клопотів та проблем, то можна було б спокійно доживати віку.

— Чому не спиш? — почула голос чоловіка. — До церкви сьогодні ж не йдеш!

Володимир, спустивши ноги на підлогу, солодко потягнувся. Килимок з ганчір'яних клаптиків, що минулої зими сплела дружина, був холодний, ніби крижаний.

— Мабуть, треба розпалити в пічці, бо не всидиш у хаті, — мовив він, не дочекавшись відповіді. — Чому мовчиш? Знову сон поганий бачила?

— Холоднуvато стає в хаті, тому й вставати лячно. До церкви встигну, бо священник обіцяв аж на дванадцятку приїхати. Відправить

Службу на своїй парафії, а вже потім до нас, якщо не полінується...

— Йому не цікаво десятком бабам Службу відправляти. Толку з вас мало... Грошей багато до церкви не носите, настанов його не виконуєте. Скоро й цей батюшка від вас відречеться... — розмірковував господар, натягуючи на себе теплий одяг.

— Так і буде. Жили ж якимось без священика стільки років... — невдоволено мовила Ліда, застеляючи ліжко. — Іди по дрова і розпалюй у лежанці, а я чайник увімкну, бо холодною водою навіть умиватися не хочеться.

Володимир збирався ще вчора розпалити, але дружина економила дрова і відтягувала до більших холодів. Щоб не передумала, швиденько приніс оберемок сухих полін і запалив. На щастя, дим одразу ж потягнуло в комин, і полум'я весело застрибало перед очима. Кімната, в якій зимували Проціви — Володимир та Ліда, наповнювалася благодатним теплом і гарним настроєм господарів.

Під час сніданку слухали телевізійні новини, в яких диктори розповідали про бойові дії на території двох східних областей України. Володимир розумів, що всі війни починаються тоді, коли їх найбільше не чекають. Тепер країна переживала великий стрес не тільки від того, що не готова до війни, а й тому, що ворогом виявився народ, який вважали братнім.

Тож Володимир уявляв армію генералів, які не могли визначитися, кому мають служити: Україні чи колишньому Радянському союзу, котрий досі жив у їхніх головах. Українці надіялися на військових спеціалістів, але після здачі без жодного пострілу Криму почали сумніватися, чи спроможні наші військові захистити кордони. Невже у нас мало чесних і сміливих людей, відданих Батьківщині? Майдан показав, що тих та інших є мільйони. Значить, може бути дві причини: небажання вищого керівництва перебирати відповідальність, або страх перед ворогом сковував розум головнокомандувачу, і він не здатний приймати сміливі рішення. Важко усвідомлювати, що країна не готова до війни. Розруха після Другої світової ще не вивітрилася з голів людей старшого покоління, воно й сьогодні з острахом спостерігало за задачею міст і сіл так званим сепаратистам і уявляло, що відбувається на території, захопленій бойовиками. Тепер правдиву інформацію

можна почути з перших уст від родичів чи знайомих, які перебували в захоплених місцях.

Події, що розгорталися на сході країни, змусили багатьох матерів забути про спокій. Війну назвали Антитерористичною операцією, бо досі не можуть зрозуміти: вона справжня чи надумана. Якби в ній не гинули люди, кращі люди нашої країни, то нехай би називали як хотіли. Насправді все набагато серйозніше, ніж вважали спочатку. Російське військове командування використало розгубленість українського керівництва, й окупанти крок за кроком займали наші міста та села. Ніхто не сподівався, що Росія використає протест українців проти злочинних вчинків влади і наважиться захопити Крим, а потім ще й увести свої війська в Донецьку та Луганську області.

У головах українців від часів Другої світової війни ворог асоціюється з німцем і аж ніяк не з росіянами чи іншими сусідськими народами, з якими колись пліч-о-пліч боролися проти гітлерівської навали. Багато запитань виникло перед простими людьми, але вони не знаходили на них відповіді. Досі звикли вірити тому, що пишуть у газетах або показують по телевізору. Відколи через підвищення вартості преса стала багатьом малодоступною, то більшість інформації вони отримували через екрани телевізорів. А звідти день у день російські пропагандисти зомбували людей, що нема такої країни, як Україна, і що українці — це малороси, молодші брати великого російського народу. Не всі мають однакові погляди. Одних важко переконати в чомусь, а інші легко вірять у казки, особливо тоді, коли це звучить з екранів телебачення чи з радіо. Кажуть, що інформаційна війна страшніша за бомби, бо вона руйнує мізки в людських головах. Відповідальна влада, яку ми обираємо, мала хоч трохи стежити за інформацією, яка має великий вплив не тільки на думки, а й здоров'я людей. Це правда, що ми дуже довірливий народ і за це дорого розплачуємося. Все, що відбувається тепер у політичній, економічній та іншій сферах, — це результат нашого невмілого вибору.

Перегляд новин перервав телефонний дзвінок доньки Ольги, котра мешкала в місті.

— Доброго ранку, доню! — обізвалася мати. — Чим потішиш? Може, Михайлик уже повернувся додому?

— Не такий він уже й добрий, той ранок... Зв'язок із сином пропав давніше... Минулого разу я не хотіла нічого вам говорити, надіялася, що, може, в нього з мобілкою проблеми, а тепер відчуваю: щось таки трапилося. Хоч би живий залишився, він же в мене один... — захлипала в слухавку Ольга.

У хаті запала тиша. Ліда вмить згадала про погані сни, які бачила майже кожної ночі, але розповідати їх доньці побоялася. Знала, що та здригається від кожного дзвінка, ніби чекає поганої звістки, і не поспішала додавати Ользі туги за сином ще й своїми побоюваннями. Заспокоювала себе тим, що ніч минає — за нею й сон.

— Та не побивайся так сильно!.. Може, телефон загубив, або зарядити нема де... Він же не на курорті... — заспокоювала мати, хоча сама мало вірила в те, що говорила.

— Піди до баби Юхимки, нехай на карти кине, — попросила Ольга. — Я місця собі не знаходжу...

— Не маєш куди подіти гроші? Заспокойся і менше фантазуй, не притягуй лиха до себе.

— Ай, мамо, легко тобі казати... — невдоволено мовила Ольга й вимкнула телефон.

— Кажи, не мовчи! — відразу ж до дружини Володимир. — Чого вона сполошилася? Там же війна, і по-всякому можуть обставини складатися...

— У матері серце чутливіше, то, може, й має якесь передчуття... В нас також душі болять за внука, бо небагато нам їх Бог дав. Боюся, щоб мої погані сни не справдилися... — заломила руки Ліда.

Щоб заспокоїтися, вийшла на подвір'я, забувши накинути верхній одяг. Після теплої хати плечі враз охопило кригою, і думка стрілою впилась у голову: «А якщо лежить десь на холоді поранений і його нікому порятувати?» Кудись би бігла, та не знала навіть, до кого звернутися, щоб отримати розраду.

— Лідо, повернися до хати, бо застудишся. Ми ще ж толком нічого не знаємо, а ти вже похорон справляєш... — Володимир узяв дружину під руку й завів до хати. — Налий по п'ятдесят грамів, щоби зняти стрес і заспокоїтися!

— А тобі аби привід знайти... — буркнула, але не перечила. — Зранку навіть коні не п'ють, а тобі подавай.

Дістала з буфету карафку з самогонкою і поставила на стіл, невдоволено зиркнувши на чоловіка, потім на годинник.

— Ти залишайсь, а я таки піду зараз до церкви і подам на Службу Божу за здоров'я Михайлика.

Ліда вийняла зі шафи святковий одяг, причепурилась і мовчки вийшла з хати. «Чоловікові Бога не треба, а я вірю, що Він збереже життя внукові й не залишить доньку сиротою...» — опустивши голову, думала вона. На підході до храму її наздогнала сусідка Василина.

— Ти ніби непокірного віслюка за собою тягнеш... Доброго дня! Чому невесела? Щось сталося?

— Добридень! Ноги болять, та й нема чого поспішати. Встигнемо, — відповіла Ліда, не бажаючи відкривати сусідці причину свого суму.

— Краєм вуха чула, ніби ваш Михайло в зоні АТО пропав. Це правда?

— Хто тобі це сказав?! — аж скипіла Ліда від того, що в селі люди вже знають, а вона довідалася лише сьогодні.

— Марія Чепурна вчора біля крамниці розповідала. А ти справді не знала? — здивувалася Василина.

— Ольга лише сьогодні нам повідомила...

У церкві вже стояв гурт жінок, і поки не розпочалася Літургія, вони пошепки обговорювали сільські новини. Коли зайшла Ліда, всі враз звернули співчутливі погляди на неї. Вона поклоном привіталася, підійшла до столу, написала на картку «за здоров'я» імена внука та всієї родини і поклала поверх інших. Ще раз зиркнула на людей, але Марії не побачила. Кортіло поговорити, може, вона щось більше за Ольгу знає.

До церкви жінки ходили не стільки з палкої віри в Бога, як із потреби поспілкуватися з односельцями біля храму чи дорогою додому. Церкву відкрили недавно, а священники, не маючи прибутку від пастви, довго в селі не затримувалися. В неділю та під час великих свят приїздив батюшка з сусідньої парафії. Нерідко запізнювався, і люди, чекаючи його, обмінювались інформацією. Тут можна було почути місцеві новини, які не висвітлюють у пресі чи телебаченні, бо офіційна думка далека від того, що відбувається на периферії. Впродовж останніх місяців із села в зону АТО військкомат призвав на службу до збройних сил лише кількох чоловіків. Михайло Гончарук, онук Ліди, проживав

з матір'ю в Черкасах, але на кожні канікули приїздив до села, де мешкали дідусь із бабусею. Не маючи перспективи на гідне життя, багато молодих виїхали, але стосунків із селом не втрачали. Їхня доля не залишалася поза увагою односельців, а у випадку біди вони співпереживали з їхніми родичами. Не дивно, що і за Лідиного внука, який втратив зв'язок з родиною, хвилювалися всім селом. Людське горе заздрощів не знає.

2

Михайло Гончарук втратив батька тоді, коли мав шість років. Пам'ять стирала обриси батькового обличчя, але не торкнулася спогадів про його доброту. Чи то природа закарбовує людині в пам'яті лише добрі вчинки, чи так було насправді, Михайло стверджувати не міг. Мати після тієї трагічної події, що забрала в неї найдорожчу людину, заміж не вийшла. Мабуть, і не намагалася, бо до них чужі чоловіки не приходили та й вона ніколи надовго не затримувалася після роботи. Хлопець мріяв про батька, хоч і розумів, що з того світу не повертаються. Коли підріс, запитав маму, вдивляючись у батькову світлину на стіні:

— Чому саме мого батька Бозя забрав? Тато ж був добрим... Он сусід наш пиячить, мучить тьотю Катю та дітей, а його нікуди не забирають.

— Синку, на небі добрі люди, мабуть, також потрібні... Я тебе любитиму за татка і за себе. В сусіда сильний Ангел-охоронець, а в нашого татка, мабуть, не було, — виправдовувалась Ольга, сама не розуміючи, чому Бог справді забирає до себе добрих людей молодими, а всяких негідників тримає на Землі.

— А в мене який Ангел-охоронець? — допитувався Михайлик, бо мамина відповідь його не задовольнила.

— Цього ніхто не знає... Життя покаже. Читай перед сном хоч іноді молитву, ту, що тебе бабуня навчила, і проси свого Ангела, щоби добре оберігав тебе від усього злого.

— А якщо в мене нема такого охоронця?

— Ні, синку, кожна людина має свого Ангела. Але якщо вона багато грішить, то охоронець не може впоратися зі своїми обов'язками. Кажуть, що наступним поколінням і гріхи предків вкорочують життя, але не нам їх судити, — мовила Ольга, маючи на увазі щось своє сокровенне, що таїлося на денці зболеної душі.

— Мої бабуся з дідусем найкращі, й у них гріхів нема! — вигукнув Михайлик, і розмова на цю тему закінчилася.

«Малий ще. Не зрозуміє. Значить, ще не час...» — вирішила Ольга й обняла сина.

— Ти маєш рацію. Наші бабуня з дідусем найкращі, тому збирайся до них на канікули, а я приїду до вас, коли отримаю відпустку.

Скільки Михайло себе пам'ятав, його життя минало цікаво лише в селі на канікулах, коли не потрібно вставати рано і вчити уроки. Там друзі простіші, ніж у місті, й забави не потребують багато грошей.

Ольга не розповідала синові, як загинув його батько, не хотіла травмувати психіку дитини. Василь працював на меблевому комбінаті, був досвідченим робітником, але за нез'ясованих обставин потрапив під ніж пилорами і від отриманої травми помер на місці. Чи він сам необачно оступився, чи його хтось підштовхнув — слідчі органи не дали виразної відповіді. У довідці написали, що чоловік загинув унаслідок нещасного випадку. Ольга мало вірила офіційному висновкові, але й довести, що це не так, не могла.

Сумнівалася.

Страждала.

Потім, затаївши образу на зрадливу долю, змирилася. Втративши чоловіка, почала частіше задумуватися над філософією буття людини. Чому одні живуть щасливо й у достатку, а інші переживають трагедії в сім'ях, ледь зводять кінці з кінцями, хоча працюють не гірше від щасливчиків. Важко змиритися з думкою, що «така твоя доля». Від чого це залежить і чи може людина виправити помилку предків, щоб поліпшити долю нащадкам? Чому одні живуть довго, а інші молодими відходять у засвіти? А хто тобі розкаже про свої гріхи? Прийнято лише про добрі справи говорити, щоби діти брали приклад з батьків чи дідів. Чим завинили її чи Василеві родичі, що син росте сиротою, а вона залишилася без пари? У кого тепер дізнаєшся? В дитинстві батьки ніколи не розповідали про своїх дідів і прадідів, про їхнє життя, ніби їх ніколи й не було. Чомусь не прийнято було в родині ворушити минуле, а тепер не наважувалася запитувати. Сама не бачила нічого в житті батьків гріховного, що могло якось вплинути на її долю. За собою також тяжкого гріха не відчувала, бо росла слухняною, заміж вийшла за коханого чоловіка. Часто від старших людей доводиться чути, що погано живемо через те, що крадіжки різного роду перестали вважати гріхом. Інші переконують: красти, мовляв, не можна в людей, а держава не збідніє. Як виявилось, через таку політику розбагатіли кілька десятків людей, а решта — зубожіли разом з країною. Ольга

працювала в офісі приватної фірми, отримувала скромну зарплату, якої ледь вистачало для неї та сина. Була вдячна батькам за всіляку матеріальну допомогу й моральну підтримку, бо лише завдяки їм вона могла жити більш-менш пристойно.

Зібравши звечора синові речі, щоби вранці чогось не забути, розклала крісло-диван. В однокімнатній квартирі місця вже бракувало. Хлопець підростав, захоплювався музикою та спортом, і, щоб обладнати йому хоч невеличкий куточок для особистих речей, Ольга своє розкладне крісло пристосувала біля дверей. Допізна поралася на кухні, щоб йому не заважати, а потім тихо лягала спати, і вранці син бачив її вже на ногах.

— Коли ти спиш? — здивовано запитував він, співчутливо дивлячись на неньку. — Не шкодуєш себе...

— От коли одружишся і всі турботи про тебе перебере дружина на себе, тоді й відпочиватиму, — всміхалась Ольга, надіючись, що так воно й буде.

— То буде не скоро... — всміхнувся Михайло.

«Мабуть, бабуся розповіла про мої парубоцькі походеньки у селі...» — подумав і сором'язливо опустив очі.

— Ти в мене хлопець гарний, то рано чи пізно це трапиться. Не поспішай, бо нам би спочатку ремонт у хаті зробити і меблі обновити.

— Я ж не дівчина, посагу мені не потрібно, а подушку та ковдру бабуся вже приготувала, — всміхнувся й погладив неньку по плечу. — Не хвилюйся, якось воно буде... Спочатку потрібно в армії відслужити.

— Маю надію, що тобі не доведеться служити. Армію скорочують до мінімуму, а на контрактній службі нецікаво, бо платять мало і житлом не забезпечують, а нам ще хоч одна кімнатка не завадила б.

Відверті розмови з сином про життя відбувалися не часто. В старших класах друзі все частіше кликали його на вулицю, і з ними йому було цікавіше. Ольга жодного разу не лягла спати, поки не дочекалася сина додому. Боялася, щоб не потрапив під поганий вплив деяких однокласників, які поспішали швидше пізнати доросле життя. Вона всім серцем бажала своїй дитині щастя й оберігала від усякого лиха.

3

Дорога до села, куди їхав на канікули Михайло, стелилася між квітучими плантаціями соняшників і безкраїми полями кукурудзи. Складалося враження, що лише ці дві зернові культури ростуть на благодатних українських чорноземах. Від одноманітного краєвиду очі заплющились і думки під звуки спокійної музики в навушниках полинули в середовище, до якого зараз їхав. На кращий літній відпочинок не розраховував, бо мати ледь зводила кінці з кінцями і грошей на поїздки не планувала. Сама постійно працювала і його просила допомогти стареньким у селі. Більшість шкільних товаришів також виїжджали влітку з міста, тому Михайло навіть тішився, що має куди податися. Міські друзі відрізнялися від сільських вподобаннями і поглядами на життя. Скільки б не переконували його, що молодь всюди однакова, Михайло мав свою думку.

Переважна більшість міської молоді безтурботно живе в достатку і не переймається своїм майбутнім, надіючись, що про них подбають батьки. Сільським дітям з дитинства доводиться працювати, допомагаючи батькам утримувати домашнє господарство, за рахунок якого живуть. Після розпаду колгоспів працевлаштовані лише ті, хто залишився на державній посаді, а таких у селі небагато. Михайлові сільські товариші належали до тих родин, де не вважали вищу освіту панацеєю від усіх бід. Може, тому хлопці на здобуття вищої освіти дивилися з презирством, мотивуючи тим, що «вона лише викачує з батьків гроші, а розуму випускникам не додає». Прикро усвідомлювати, але вони мали підстави так думати. Бачили кілька негативних прикладів серед односельців, коли дипломовані випускники поверталися до батьків, бо не могли знайти праці за фахом. При влаштуванні на посаду роботодавці хочуть спеціаліста зі стажем, а де його взяти, коли випускника не беруть на роботу.

Сміливіші й наполегливіші пробивали собі дорогу в місті, але вони не поспішали ділитись, як їм це вдалося. Незважаючи на таку безнадійну перспективу на селі, люди намагались якщо не вищу дати дітям освіту, то хоч навчити їх якоїсь робітничої професії. Молодь

намагалась якнайшвидше покинути батьківську домівку в пошуках кращого життя, а село старіло, щоб через кілька десятків років зникнути з мапи України.

Із сільськими друзями Михайло впродовж навчального року зрідка говорив телефоном, бо в місті життя диктує свій ритм, товариство й інше зацікавлення. В місті коло знайомих хоч і ширше, але можеш передбачити, що буде завтра, і не вгадаєш, куди твоя компанія планує потрапити у вихідні. Однокласники часто приймали рішення спонтанно, щоб підвищити адреналін у крові, шукали різноманітних пригод та розваг. Сільська молодь обмежена вибором розваг, тому вільний час проводить біля ставу, а вечори — в одному з двох місцевих барів. Інколи завклубом відпрацьовує зарплату, влаштовуючи дискотеку, але таке відбувається рідко.

Погану роботу державних закладів використали бізнесмени, відкривши в селі два бари. Яскраві ілюмінації й гучна музика приваблюють до них хлопців та дівчат, мов метелика на світло, бо ці заклади працюють щодня, за будь-якої погоди і для всіх охочих. Молодь непосидюча, і не варто засуджувати її за це, бо не лише хлібом сита людина. Якщо в клубі можна потанцювати за незначну плату, то на похід до бару потрібна більша сума, яку не кожній дівчині батьки можуть давати. Тому й не дивина, що тепер популярністю серед дівчат користуються не ті хлопці, котрі вміють красиво залицятися і читати вірші про кохання, а ті, які мають за що пригостити їх вином чи пивом, дорогими цигарками. Інтелектуальним рівнем парубків дівчата не переймаються, надіючись, що заміж будуть виходити за хлопця з «іншої» планети — гарного й багатого.

Михайлові товариші глузували з сільських наречених, але вправами та фізичною працею мускули накачували, щоб мати гарну статуру і колись, трохи розбагатівши, стати «інопланетянином» для своєї обраниці. Дівчатами Михайло не захоплювався, але такі погляди сільських товаришів йому подобалися. Про вищу освіту також не мріяв, бо не бачив перспективи використати диплом за призначенням. Потрапити зі своїми знаннями на держзамовлення в нього шансів не було, а доводити сімейний бюджет до банкрутства, навчаючись на комерційній основі, не хотів принципово. Живуть же люди без дипломів про вищу освіту, а він здобуде робітничу професію і якось

проживе. Така думка в Михайла визріла недавно, в останній рік навчання в школі, коли йшлося про майбутнє випускників.

Поки підростали діти, суспільство швидкими темпами ділилося на багатих та бідних, змінювалися пріоритети і цінності. Люди бачили, що багатіють не ті, хто добре працює, а ті, хто опинився ближче до розподілу державних коштів. Михайло почув про це недавно від однокласників, які збиралися на вулиці й обговорювали ті проблеми, про які мовчали в школі. А причиною таких розмов стала незвична поведінка деяких учнів, батьки котрих працювали на керівних посадах в області. Такі школярі на перервах навмисно відділялися від решти учнів, поводитися зверхньо, не приховуючи своєї зневаги. Раніше Михайло мав добрі стосунки з деякими з них, а цього навчального року вони не запрошували його до свого гурту. Ніби нічого особливого, люди сходяться й розходяться, але червоточина в душі від безпричинного ігнорування в хлопця залишилася. Він нікому про це не розповідав, щоб не насміхалися. Більше часу проводив у шкільному спортивному залі, ніби відчував, що сила знадобиться йому для фізичної праці.

...Тим часом автобус наближався до потрібної Михайлові зупинки. Більшість пасажирів дорогою розпорошились, і до кінцевої доїхало кілька осіб. Михайло з наплічником і великою сумкою вийшов із салону в числі останніх. Не було куди поспішати. На зупинці побачив сусідку Лізу Маленьку та її маму, які чекали на приїзд автобуса. Вгледівши хлопця, Ліза радісно вигукнула:

— Привіт! Ти знову на все літо до нас?

— Куди зібралася, мала? — Михайло підійшов і привітався з людьми, які стояли на зупинці.

— До міста за покупками, — весело відповіла Ліза й тихіше, щоб мама не чула: — Я добре закінчила школу, і за це батьки обіцяли купити новий мобільник, то користаюся нагодою, поки не забули.

Михайло змовницьки всміхнувся до неї і, побажавши удачі, попрямував вулицею, на якій мешкали дідусь з бабусею. Думав про Лізу, яка від минулого року ще підросла і, як на свій вік була навіть цибата, тому прізвище Маленька викликало посмішку. Він навмисне називав її малою, і вона тоді гнівалася, бо зростом переважала ровесниць, навіть деяких хлопців. Дразнячи її, Михайло

«виправлявся» і кликав Лізаветою, так у селі називають старших жінок. Дівчина на кілька років молодша за нього, робила перші кроки на шляху до дорослого життя, не завжди усвідомлюючи, як можна привернути до себе увагу хлопців. Михайлові подобалися дівчата його віку, яких можна було вже за груди під час танцю вщипнути, а потім вечірні зорі з ними рахувати. Лізу батьки оберегали від раннього дівування, примушували частіше заглядати в підручники і готуватися до подальшого навчання. Лізина мати Надя вважала, що її донька варта кращої долі, ніж у неї. Землею і свинями можна займатися після виходу на пенсію, а молоді роки треба прожити в місті, де є більше можливостей не тільки реалізувати себе, а й використати зароблене.

Підлітки часто збиралися на вигоні для худоби або біля ставу, подалі від очей батьків. Слухали музику і мріяли про подорожі до інших країн. Читати книжки тепер не в моді, а от розмови про заробітчани, які різними способами потрапляли за кордон, не вичерпувалися. Всі захоплювалися вищими, ніж у нашій країні, заробітками, бо вони давали змогу розв'язати багато проблем. Чи варто засуджувати підлітків за це? Вони виносили розмови між рідними на суд ровесників, надіючись отримати підказку, як подібні негаразди долають в інших сім'ях. Хоча проблеми були подібними, шляхи їх подолання — різні. Михайло не міг рівнятися на сільських товаришів, бо життя його сім'ї залежало від матеріної зарплати і допомоги дідуся з бабусею. Мріяв швидше закінчити школу, щоби звільнитися від їхньої опіки.

Ідучи вулицею, вітався з перехожими, бо так у селі прийнято, навіть якщо зустрів цю людину вперше. Ще здаля біля воріт побачив дідуся в його незмінному атрибуті — картузі.

— Нарешті! Ми вже зачекалися тебе, — розставив обійми старий Володимир і міцно притиснув онука до грудей. — Виріс, справжнім парубком став...

— Хоч у плуг запрягай, — закінчив Михайло улюблену фразу дідуся.

— Плуга нема, а до чоловічої роботи можна залучати без остраху.

Бабуся Ліда, на ходу знімаючи фартух, також обійняла й поцілувала внука. Вона від учора поралася біля плити, щоб потішити свого любого Михайлика чимось смачненьким.

— Бравий зробився, хоч на виставку відправляй, — похвалила бабуся, пригадуючи, як у колгоспі все, що було ладне, відправляли на всесоюзну чи республіканську виставку.

— Дитину до бичків прирівняла... — всміхнувся дідусь.

— Не чіпляйся до слів, — ображено виправдалася Ліда. — Усе найкраще туди відправляли, не тільки худобу.

Високий на зріст Михайло мав спортивну статуру, добре накачані м'язи — результат праці над собою. Коротенько обстрижене чорне, як воронове крило, волосся, обрамляло високе чоло з виразними карими очима, що випромінювали доброту. Хлопець мав лагідну згідливу вдачу, здавалося, що його за будь-яких обставин не можна було вивести з рівноваги. Насправді він умів керувати своїми емоціями і йшов геть, коли назрівав якийсь конфлікт. Товариші казали, що Михайло повільний у думках, але коли вже скаже, то як зав'яже. Він не любив пустобрехів і в компанії однолітків намагався більше слухати, ніж говорити.

— Що нового і доброго біля вас? — запитав онук, розглядаючись довкола, бо відвідував старих ще взимку.

— Самі старіємо і все, створене нами колись, доживає свого віку, — мовив Володимир.

— Не нарікайте, бо ви ще не такі старі, а все решта можна полагодити чи нове поставити, — підбадьорив Михайло, здогадуючись, що дідусь має на увазі похилений місцями пліт.

— На нове грошей катма, а щоб поправити штахети, без твоєї допомоги мені не обійтись. Заодно і м'язи підкачаєш, — дідусь помацав його руку вище ліктя й задоволено підняв великий палець.

— Як мати, здорова? — запитала бабуся, бо недавно донька скаржилася, що має проблеми зі здоров'ям.

— Ніби здорова, ходить на роботу... — впевнено відповів Михайло, а сам подумав: «Чому це раптом бабуся запитала про мамине здоров'я?» Уточнив: — Вона вам на щось жалілася?

— Та ні, нічого, я просто так запитала... Зараз будемо обідати, а ви мийте руки й сідайте до столу, — сказала Ліда й попрямувала до літньої кухні.

— Ти до нас надовго? — поцікавився дідусь.

— Не знаю... Це останні літні канікули, тож хочеться, щоб запам'яталися. Маю намір з однокласниками останній тиждень біля Дніпра провести, — ділився планами внук.

— Не боїшся води? Відпочинок з ночівлею, чи як?

— На одному з острівців ми поставимо намети і там проведемо кілька днів. Щоб лишень з погодою пофортунило, а плавати я давно навчився, тож не хвилюйся за мене.

— Чим плануєш зайнятися після школи?

— Ще не думав...

Після обіду Володимир ліг відпочивати, а дружина сіла біля хліва годувати курчаток, котрі вилупилися кілька днів тому й потребували особливого догляду. Михайло, сидячи на лавці під крислатою яблунею, занурився у спогади. Ще не знав, чи довго тут витримає, чи сільські товариші, з якими йому було колись цікаво, не роз'їхалися. Чомусь на думку спала пригода дворічної давнини, коли він став відомим у селі.

Трапилося це через тиждень після приїзду на канікули, коли Михайло перейшов у дев'ятий клас. Спекотної днини ватага парубчаків зібралася біля ставка. Купалися, грали в карти, а коли й це набридло, почали хизуватися один перед одним витівками на воді. Стрибали з греблі, потім змагалися, хто швидше перепливе ставок. Котрийсь із товаришів запропонував перевірити себе на витривалість під водою без повітря, і ватага підлітків підтримала нову розвагу. Один за одним стрибали у воду й, занурившись, затримували дихання.

— Ну, Мишко, тепер ти покажи, на що здатний! У нас, правда, не Дніпро, але маємо те, що маємо, — єхидно підштовхнув його у плечі Петруньо Гимбель.

Цей хлопець намагався верховодити над товаришами. Вайлуватий, повільний у рухах, він, однак, мав колючий язик і деколи намагався підсміюватися над іншими. Місцеві хлопці знали його батька, сільського сатирика, який кожну подію міг висміяти на свій лад, особливо, коли це стосувалося чужих людей. Колись він працював комірником у колгоспі, мав певну владу над людьми, а коли її втратив, то звичка насміхатися над жертвою залишилась. Синок намагався наслідувати батька чи з такою вдачею вродився, — важко було сказати. Товариші звикли до колючих слів Петруня і не реагували на них, а Михайлові це не сподобалося. Він вирішив своїм способом

пожартувати над товаришами і довести, що він їх не обманював. Зневажливо глянувши на Гимбеля, повільно вийшов на греблю, став проти опусту і шубовснув у воду. В цьому місці ніхто не стрибав, бо тут було найглибше, до того ж, течія могла прибити плавця до опусту, а звідти важко вибратися. Хлопців поведінка Михайла насторожила, особливо тоді, коли через кілька хвилин він не сплив на поверхню. Товариші на березі запанікували й накинулися на Петруня, котрий своїм поганим язиком завжди псував найкращу забаву. Хлопці прочісували ставок під водою, але Михайла й сліду не було. Так тривало впродовж десяти хвилин, а може, й більше, бо на годинник ніхто не дивився. Товаришів охопив панічний страх, і вони наважилися покликати дорослих на допомогу. Петруня — винуватця суперечки — відправили до родичів Михайла, щоб повідомив про нещасний випадок. Бувалі чоловіки знали з досвіду, що довго без повітря людина під водою перебувати не може, тож радили чекати, коли тіло підніметься на поверхню. Котрийсь зателефонував до сільради і повідомив про трагедію.

Володимир, побачивши захеканого односельця, здогадався, що трапилось якесь лихо.

— Ваш Мишко втопився... — видавив із себе розпашілий Петруньо і впав, мов скошений сніп, на лавку біля хати.

— Що там сталося!? — сполошилася Ліда, вона сікла біля хліва бур'ян качкам і недочула слів хлопчини.

Володимир лише махнув рукою і подався до ставка. Тут недалеко, через кілька хат, в'юнилася стежка, якою водили корів на водопій. Тримаючись за груди, в яких сперло дихання, він прибіг до греблі, де назбиралося чимало людей. Вони співчутливо повернулися в його бік і мовчали.

Тим часом на подвір'ї Ліда витрясла з Петруня новину, з якою він пригнався, й причину, чому це сталося. Щоб потрапити до ставка швидше, вирішила пройти навпростець городами. Серце вискакувало з грудей, ступні зашпортувалися за рослини, і вона швидко вибилась із сил. Врешті ноги стали ватними, руки обвисли, мов батоги, і жінка, перечепившись за гарбузяче огудиння, впала...

Михайло змусив добряче всіх похвилюватися. План у нього визрів миттєво. Стрибнувши, під водою заплив до опусту, хоча знав, що то

небезпечно. Сільські мешканці по-різному називають шлюз для спуску води. Його відкривали восени, воду зі ставка випускали, щоб легше було виловлювати рибу. Михайло спочатку обмацав руками опуст, а потім вчепився за верхню дошку, бо бокові стіни виявилися слизькими, і втриматися за них було б важко. Міцно вхопившись, висунув з води лише голову, щоб вільно дихати. З краю ставка і верху греблі опуст не видно, та й ніхто не подумав, що в холодному потокові води можна довго протриматися. Михайло спостерігав, як товариші нишпорили по ставку, шукаючи його, і посміхався. Людей, котрі збиралися на греблі, він не бачив, а шум води, що падала з висоти, приглушував їхні голоси. Панувала спека, але біля опусту вода була крижаною. Коли Михайло добряче змерз та переконався, що його вже ніхто не шукає, — вплив і побачив багато людей. Серед них стояв переляканий дідусь.

— О, утопленик виліз! — вигукнув хтось із гурту, і всі звернули погляди на берег, де виходив з води Михайло.

Якусь мить люди здивовано приглядалися на нього, а потім зчинився регіт. Усі здогадалися, що хлопець пожартував над товаришами. Лише Володимир, не проронивши жодного слова, зняв ремінь зі штанів і, коли внук, опустивши очі, винувато став перед ним, кілька разів потягнув його по голій спині.

— Марш, жартівнику, додому! Там поговоримо... Вибачте його, нерозумного, — витиснув із себе дідусь, бо за витівки внука почувався винуватим перед односельцями.

— Добре, що живий! Не переймайся, сусіде. З ким не буває... — говорили глядачі імпровізованої вистави, яка мала щасливий кінець.

Повернувшись з онуком додому і не побачивши на подвір'ї дружини, Володимир занепокоївся, бо вона нікуди не збиралася відлучатись. Обдивилися всі закутки в дворі та на городі, але вона ніби у воду канула. Не бачили сусіди Ліду й на вулиці. Трохи згодом, коли вже не знали, що й думати, запримітили її, збентежену та кволу, на чужому городі.

— Чого тебе туди понесло?! — вийшов назустріч зніченій дружині чоловік.

— Хотіла пройти навпрошки до ставка ... — ледь вимовила Ліда. — Що з Михайликом? Невже справді втопився? Недоглянули... Що ми

тепер Олі скажемо...

— Заспокойся. Все добре. Он сидить наш жартівник, переляканий не менше за тебе, — всміхнувся Володимир, втішений, що з дружиною не сталося біди.

Ліда підійшла до внука, обняла його і кілька хвилин схлипувала. Дідусь спостерігав за тим, як вона розхвилювалася, продовжував сварити хлопця, але вже не так грізно, а потім примирливим тоном попросив:

— Ніколи, синку, не жартуй таким. Бо хлопців чи здивуєш, а когось із рідних можеш втратити.

Кілька днів після випадку на ставку присоромлений Михайло не виходив на вулицю. Беззаперечно виконував усе, що йому дідусь з бабусею доручали, а потім наважився попросити, щоб вони про його витівку не розповіли мамі. Не хотів її засмучувати. Михайло надіявся, що всі скоро забудуть про той випадок, але в селі прізвисько «Утопленик» приклеїлося до нього на довгі роки. Коли серед дорослих заходила мова про якісь пригоди чи витівки підлітків, то завжди уточнювали: чи це та ватага, де є «Утопленик», чи якась інша.

Михайло влітку тулився до групи хлопців, які мешкали на одній з ним вулиці. З ними зручно було збиратися на вигоні, щоб пограти у футбол, а коли підросли, то й на дискотеку разом піти. Хлопці різні за характерами, але між ними було щось спільне, необтяжливе, яке ні до чого не зобов'язувало. Михайлові цікаво було пізнавати людей, що живуть у селі, й порівнювати їхнє ставлення до життя з міркуваннями його міських товаришів. Погляди сільських хлопців йому імпонували, бо були приземленіші. Своє майбутнє вони не пов'язували з вищою освітою, розуміючи, що без великих грошей її не здобути. Ще й приклад кількох дипломованих односельців показував, що скористатися дипломом не всім вдалося. Щоб мати гарну фізичну форму й добре здоров'я сільські парубчакки надавали перевагу спортивним іграм, а не засвоєнню шкільної програми. На читання влітку книжок часу в них не вистачало. Михайло брав з них приклад і повертався додому, так і не прочитавши жодної книжки з тих, що рекомендувала вчителька.

Третього після ставкової пригоди дня на подвір'я Процівих завітала сусідка Ліза й запропонувала хлопцеві почитати новий журнал. Вона

була переконана, що дідусь покарав Мишка, тому він не виходить за межі двору.

— Привіт! Ще довго сидітимеш під замком? — запитала вона, сідаючи на лавку поруч із хлопцем.

— Чому ти вважаєш, мала, що мене хтось не випускає на вулицю?! — спалахнув Михайло.

— Не вірю, що тобі стало соромно за свій вчинок. Треба ж, півсела на ноги підняв! — насміхалася Ліза.

— А тобі що до того? Котися звідси зі своїм журналом! Ще одна повчати прийшла...

— Дурник ти, хоч і довгий уже... Хотіла запросити тебе послухати наших музикантів на весіллі у Кухарчуків. Тобі ж подобається гра Яшки Пилипчука на скрипці? — Ліза, встаючи з лавки, нагородила сусіда лагідною грайливою усмішкою.

— Завтра й поговоримо, якщо не передумаєш, — поблажливіше і не так сердито відповів хлопець, боячись зіпсувати дружні стосунки, що тривали між ними кілька років.

— Гарзд. А журнал все-таки подивися, — наполягла Ліза і, кокетливо затріпотівши віями, випурхнула з подвір'я.

Прихід сусідки надихнув Михайла на спогад про ще одну подію, що відбулася з ними кілька років тому.

...Місцева дітвора не пропускала жодного весілля на селі. В кожного були свої інтереси, а малий Михайлик ставав поблизу музикантів і не спускав пильного погляду з дядька Яшки, слухаючи його віртуозну гру на скрипці й милуючись умілими пальцями, які витинали щось дивовижне.. На баяніста і барабанщика менше звертав увагу, а от скрипаль, як музикант, був хлопцеві до душі. Та й не тільки йому — слухачів скрипалеві не бракувало. Дідусь казав, що Яшка — музикант-самоучка, бо ніхто його не бачив з нотами. Вдень музикант виконував звичайну сільську роботу в господарстві, а вечори присвячував музиці. На весіллях, куди його запрошували, звучали веселі, запальні мелодії, що піднімали людям настрій і створювали святкову атмосферу. Вдома, залишаючись зі своїми переживаннями і проблемами наодинці, Яшка сумував і плакав разом зі скрипкою. Чи виливав біль за втраченими роками, чи за тим, що Бог у шлюбі з Василюю не дав їм дітей.

На одному з таких весіль, коли Михайлик, роззявивши рота, стовбичив біля музикантів, до нього підбігла Ліза й почала глузувати:

— Хочеш також музикантом стати? Та де тобі! В тебе ж руки незграбні. Бачиш, які в дядька тонкі пальці?

— У музиці треба добрий слух мати, а не довгі пальці... — розглядаючи свої руки, невпевнено мовив хлопчина.

— А тобі ведмідь на вухо не наступив? Ти зможеш заграти на скрипці, як дядько? — допитувалася Ліза, напевно, не розуміючи, що не всі відразу наважуються інструмент навіть у руки взяти.

— Тобі язиком легше молоти, а грі треба довго навчатися. Чесно кажучи, кортить спробувати, — всміхнувся Михайлик і смикнув сусідку за косу. — Бачу, що й ти не проти!

Саме тоді, коли діти сперечалися, музиканти оголосили перерву, й відклавши інструменти на підручний стіл, сіли до святкового обіду. Лізу ніби їдзь вкусив, і вона стала намовляти хлопця поцупити скрипку й тихенько спробувати грати, щоб переконатися, чи є в нього слух. Щось доводити капосному дівчиську Михайлик не мав наміру, але хоч потримати інструмент, який видає такі чудові звуки, кортіло. Трохи повагався, оглянувся, чи ніхто на нього не дивиться, і обережно взяв скрипку. Змавпував дядька, поклавши інструмент на плече під бороду, взяв смичок і почав водити ним по струнах. Спочатку невміло, обережно, потім гучніше. Діти так захопилися новим заняттям, що не побачили Яшки, котрий при перших звуках свого інструмента опинився біля робочого місця. Стоячи позаду, спостерігав за рухами Михайлика, оцінював, як дитина відчуває інструмент, чи довго може, не відриваючи руки, водити смичком по струнах.

Ліза, побачивши, що їх застукали на гарячому, вмить накивала п'ятами. Щоб і Михайлик не втік, Яшка притримав його:

— Не поспішай. У тебе гарні довгі пальці. Ти міг би навчитися грати, якби захотів.

— А як перевірити, чи є слух? — запитав хлопчина, не маючи наміру втікати. Він тішився, що дядько не свариться, а говорить з ним про музику.

— Це коли ти можеш, не знаючи нот, повторити мелодію. Я самоучка і грати навчився саме за таким принципом. Проси маму, нехай запише

тебе до музичної школи, може, якраз станеш скрипалем, — радив Яшка, ховаючи скрипку до футляра.

Він беріг її, мов зіницю ока, бо вона служила йому не стільки для заробітку, як для підтримання душевної рівноваги. Скрипка для Якова була і подругою, і сварливою жінкою, а найбільше — розрадою для душі.

— Ні. Я вже зavelикий для музичної школи, — заперечив Михайлик. — У мене нема терпіння й посидючості. Та й навіщо мені це? Мама каже, що мужик має вчитися гроші заробляти, а музикою грошей не наскладаєш.

— Це як сказати... — серйозно відповів дядько, потріпавши сміливця по чуприні. — Але якщо терпіння нема, то йди гуляй і не чіпай чужих інструментів.

Михайлик повернувся до Лізи і похвалився, що знає, як перевірити слух, але їй не скаже, щоб не була дуже мудрою. Вона показала йому язика і побігла до дівчаток. Це був останній раз, коли хлопець опинився на чужому весіллі.

Він розумів, що тоді Ліза хотіла його підтримати, бо вони музику давно слухають з плеєра, а на дискотеку ходять «тусуватись», як тепер модно говорити, бо теперішні молодіжні «скачки» важко назвати танцями. Сусідка не забула, що йому подобається гра дядька Яшки, сама вже соромилася ходити по чужих весіллях без запрошення, то його запросила скласти їй компанію. Він тоді пішов разом з Лізою і навіть танцював з нею.

Багато Михайло пережив приємних моментів протягом безтурботного дитинства, особливо тут, у селі. Приїхавши сюди знову, відчув жаль і смуток за тим, що вже ніколи не повернеться. Він через рік вийде зі школи і мусить уже нині планувати, чим займатися. Потрапити до вищого навчального закладу на державне замовлення шансів не мав, а навчатися на комерційній основі було для нього неприйнятним, бо для матері оплата виявилася б непосильною.

Із цих роздумів Михайла вивів голос, що линув від воріт.

— Агов! Михайле, вийди на вулицю. Ми знаємо, що ти сьогодні приїхав.

Петро, Іван і Валерик — постійні місцеві товариші — були вже при повному параді. Це свідчило, що хлопці налаштовані йти на гулянку.

— Заходьте сюди, тут під деревом не спекотно. Розкажіть, чим живете, чим займаєтесь, і головне, куди зібралися так рано? Сонце вже сідає, але до танців ще далеко, — не приховував здивування Михайло.

— Про все довідаєшся за порядком, а зараз збирайся з нами на пікнік. У ліску хлопці та дівчата влаштовують забаву, і ми обіцяли приєднатися до них, — повідомив Валерик, найактивніший серед трьох.

— Із нагоди чого чи кого? — Михайло оглянувся, чи не чують їхню розмову дід з бабою, — не хотів викликати в них з першого ж дня канікул незадоволення. — Що брати з собою?

— Поки нічого. Чекаємо тебе на вигоні за селом, тож поспіши.

Товариші, побачивши Володимира, який, почувши голоси, вийшов на подвір'я, чемно привітались, і, жартуючи, відразу попрощалися з ним, скорчивши невинні обличчя. Михайло мусив лукавити перед дідусем. Дуже кортіло приєднатися до гурту, адже вдома нецікаво, бо почнуть розпитувати про успіхи в школі, а бабуся ще й про дівчат, ніби він перестарілий парубок, якому пора одружуватися.

— Куди вони тебе кличуть? — першою озвалася Ліда.

Вона бачила, коли хлопці зайшли у двір, і навмисне не показувалася, щоб не перебити їм розмови.

— Запрошували на дискотеку, — злукавив онук і зарум'янився. Не вмів обманювати і не любив, коли хтось намагався його обдурити.

— Цих хлопців частенько бачать п'яненькими, не знати, правда, за чії гроші п'ють. Нам з дідусем не хочеться, щоб ти кривуляв їхньою стежкою. Твоя мати економить кожну копійку, щоб тобі краще жилося, в нас теж зайвих грошей нема...

— Не хвилюйся, бабуню. Я пити не буду. Постараюся... — невпевнено відповів Михайло й пішов до хати переодягтися.

Для нього ці старші хлопці стали не так друзями, як людьми, з якими цікаво проводити вільний час. Володимир з Лідою знали про них трохи більше, ніж онук, але не хотіли відверто паплюжити, щоб не виглядати в його очах наклепниками. В селі могли й несправедливо людину в чомусь звинуватити, але сусіди Валерика знали, що він ніде не працює, проте завжди при грошах. Подейкували також, що хлопець належить до кримінальної групи, яка оббирає підприємців району. Правда чи ні, але вже те, що Михайло тягнувся до нього,

Володимирові не подобалося. Другий парубок, Іван Чуйко пішов слідами батька, який все життя пропрацював водієм. Тепер син батьковою машиною таксує у райцентрі, сплачуючи данину місцевій міліції. Великих амбіцій хлопець не мав, а заробивши певну суму, швидко спускав її у барі чи на пікніках. Вони серед молоді були поширені, бо на них поєднували риболовлю з випивкою, а потім співом під гітару. Такий відпочинок літньої пори мав перевагу над марнуванням часу в барах.

Володимир здогадувався, що Михайла покликали саме туди, бо інших забав у селі не відбувалося. Знав, як легко потрапити до когось у залежність, якщо не можеш заплатити за себе. Аби цього не сталося з внуком, зайшов до кімнати і дав йому певну суму, щоб не бачила дружина.

— Візьми, бо без грошей парубкам у всі часи скрутно було. Тільки не влізь у якусь халепу, бо витягти з неї я тебе не зможу.

Михайло вдячно глянув на дідуся й пообіцяв не розчарувати його.

Метушливо збігло кілька років. Після закінчення середньої школи Михайло вступив до політехнічного технікуму, де навчився ремонтувати автомобілі та двигуни. Чи це дідусь частими розповідями про своє захоплення машинами прищепив онукові любов до техніки, чи й щось інше вплинуло на його вибір, але він був усвідомлений. Матір не схвалювала дій сина, бо на її думку цієї освіти нині замало.

— Хто ж фізичну роботу виконуватиме, якщо всі вчаться лише керувати? — не погоджувався з її думкою Михайло. — Нині багато дипломованих спеціалістів ходять без роботи, а я стану майстром своєї справи і на хліб зароблятиму руками. Вони в мене сильні... Вчора майстер виробничого навчання доручив мені самостійно скласти двигун від «Жигулів», і я впоравсь із завданням, — похвалився Михайло. — Обіцяв рекомендувати мене на роботу під час канікул в автосервіс.

— До села вже не хочеш їхати на літо? — поцікавилася мати. — Старенькі також чекають на твою підмогу.

— Я не відмовляюсь, але спочатку треба заробити грошей на кишенькові витрати, бо соромно просити в бабусі дівчатам на морозиво, — виправдався син, винувато опустивши очі. — Сільські дівчата не менше за міських вимогливі до хлопців. А теперішні розваги потребують чималих коштів.

— То ти приглядайся до скромніших дівчат, не всі ж однакові.

— Нині всі такі... Не суди тими мірками, що були за твого дівування.

— Жінку для життя не шукають у барах, — невдоволено мовила мати, ніби ця проблема виникла сьогодні. — Ти ще не заробляєш, а я на твоїх дівчат не розраховую. Сама кінці з кінцями ледве звожу, відмовляю собі в багатьох харчах, не кажучи про речі.

— Мамо, не гнівайсь. Я ж не прошу в тебе грошей, а про дівчат розповідав тобі загальну тенденцію. Нема в мене дівчини, але коли в селі хлопці йдуть на пиво чи колу, то ж не хочеться відрізнятись від інших... Сміятися почнуть або скупердяєм обзиватимуть.

— Гарзд. Це так, для профілактики, щоб не розслаблявся... — всміхнулась Ольга. — Запам'ятай: на кожній роботі цінують справжніх спеціалістів! Тому старанно вчися, щоб таким стати, а дівчата нікуди не втечуть.

Ольга боялася підвищувати голос на сина, щоб не замкнувся у собі або не шукав розради у друзів на вулиці. Він у неї — єдина опора і надія, тож не хотіла псувати стосунки через дрібниці. З розмов співробітниць знала про пріоритети сучасної молоді, їхні прагнення до заможного та безтурботного життя. Вона не мала змоги задовольняти всі синові потреби в коштах і привчала не наслідувати тих дітей, які безконтрольно витрачали їх. Михайло розумів, що матері важко, що вона багато чого не дозволяє ні собі, ні йому. Здавалося, що дівчатам найбільше подобаються лише грошовиті хлопці, які «розкидалися» грішми, і байдуже, що вони за життя не прочитали жодної художньої книжки і в розмову вплітали такі нецензурні слова, від яких мали б вуха в'янути. Згодом, коли познайомився ближче з такими хлопцями, ця думка змінилася. Виявилось, що вони набагато кращі, ніж бажають показатися перед дівчатами. Підлітковий максималізм, коли дуже хочеться справити на когось враження заможної людини.

Найліпше почувався Михайло в селі, бо там він був гостем протягом усього літа. Дідусь із бабусею роботою його не завантажували, а навіть давали гроші, ніби за роботу, щоб вистачило на дискотеку. Коли повертався додому пізно, не заважали виспатися. Йому здавалося, що старенькі міцно сплять і на годинник не дивляться, хоча дідусь частенько покашлював, даючи зрозуміти, що не спить. Михайло і цього літа поїхав би, але мусив спробувати свої сили в автосервісі, — кортіло стати матеріально незалежним.

Півтора місяця промайнуло, мов один день. Мати з сином бачилися тільки пізно ввечері, коли Михайло повертався додому стомленим, але задоволеним, що все в нього виходить. Приймав душ і після вечері завальювався спати. Не цікавився новинами і друзями, які телефонували рідко. Цього літа навіть однокласники на Дніпрі не збиралися, хоча на випускному вечорі домовлялися, що збиратимуться разом щоліта. Мабуть, нове життя після школи настільки захопило всіх, що повертатися в дитинство ніхто не хотів. Це старші люди вже знають, що ностальгія за школою виникне через роки, коли закортить

похвалитися своїми успіхами і заодно довідатися, чого досягли однокласники.

Михайло успішно здав практику, добре зарекомендував себе перед керівництвом автосервісу, і йому пообіцяли постійну роботу, щойно він закінчить навчання. Хлопець тішився, що не тільки похвалили його працю, а й дали платню, якої він не сподівався. Та найбільше його успіхові раділа Ольга, бо син не розчарувався у вибраній професії. Похвалила за плідні канікули, але нагадала, що поїздка до села його не обмине.

У передостанній перед початком занять тиждень вирядила сина до батьків, щоб допоміг викопати картоплю. «Силу має, то нехай потрудиться», — думала, збираючи сумку.

Тривала серпнева спека, коли Михайло вийшов з автобуса. Йдучи вулицею, не зустрів жодної людини. Село ніби вимерло, навіть пси притихли. На подвір'ї в затінку під яблунею сиділа бабуся Ліда й рихтувала мішки, очевидно, під картоплю. З-під білої хустини, зав'язаної на потилиці й низько опущеної на чоло, виглядали стомлені очі. Бабуся розмовляла з кошеням, яке бавилося біля її ніг, і не помітила, коли на подвір'я зайшов онук. «Минув рік, як бачив бабуся, а вона так постаріла...», — подумав Михайло і легенько кашлянув, щоб не налякати.

— О, Михайлик! Ти де так навчився непомітно підходити до людей? Володю, внук приїхав! — підхопилася Ліда й нахилила голову хлопця для поцілунку.

— Добридень, голубе! Ми вже не можемо дочекатися тебе, — поручкався дідусь. — Уже майже всі люди вибрали картоплю, а ми ще навіть не починали...

— Я для цього й приїхав. Не хвилюйтеся, до зими ще далеко, — всміхнувся Михайло, не розуміючи, чому така тривога. Ще щойно серпень, а люди чомусь поспішають викопати картоплю.

— Бачиш, синку, все має свою пору. Не знати, доки триватиме спека, земля нагрівається, і бульби в'януть або й печуться. Для зберігання на зиму такий овоч не годиться, — пояснював Володимир.

— Нинішнього року Бог милував від надто великої спеки, і цей період ми вже перебули, а тепер боїмося, щоб не задощило. Не

хотілось би витягувати бульби з болотом, а потім їх сушити. Нема вже того здоров'я... — пояснювала свою версію бабуся.

— Зараз переодягнусь, і вже можемо йти на город викопувати вашу бульбу.

— Не поспішай, встигнемо. На город треба виходити раненько, до сходу сонця, коли ще не спекотно. Попрацюємо, поки не почне пекти, а потім відпочинемо. А під вечір ще на кілька годин вийдемо, — розпорядився дідусь, даючи зрозуміти, що тут він господар і його треба слухати.

— А я здивувався, чому в селі люду не видно! Виявляється, в обідню пору всі відпочивають, — усміхнувся Михайло. — І працюють навіть увечері...

— На жаль, так є. В селі робота сезонна, і літній день зиму годує. Тому, хто рано встає, — Бог дає. В нас ділянка під картоплею невелика, тож ми з твоєю і Божою поміччю впораємося скоро. А зараз пообідаємо і будемо відпочивати, набиратимемося сили на завтра, — розпорядилась бабуся, втішена, що донька прислала помічника.

За обідом Михайло розпитував про товаришів, котрі мешкали в селі, бо телефоном з ними спілкувався рідко. Влітку під час його канікул хлопці вільний час часто проводили разом, а надалі їхні шляхи розходилися.

— Петруньо вчиться в кулінарному технікумі, — почав доповідати дідусь.

— Та не в кулінарному і не в технікумі, як у гуморесці Хазанова, а в комерційному коледжі, — виправила бабуся. — Батько в нього комерсант і синка до цієї справи намагається долучити.

— Іван Чайка таксує в районі. Не знаю, як йому там ведеться, бо частіше буває вдома, ніж на роботі, — продовжив дідусь.

— А Валерик з бару не вилазить... — зіронізувала Ліда. — Кажуть, що від матері всі гроші відбирає...

— Хто тобі таке сказав?! Материних грошей вистачило б йому максимум на два вечори. Люди здогадуються, але вголос не говорять, що Валерик займається незаконним бізнесом. Не раз наші люди бачили в Одесі, а чим він там промишляє — лише Бог знає, — пояснив дідусь.

— Якщо заробив, то навіщо пропивати? — не розумів Михайло.

— Бачиш, сину, молодь не має де працювати. Не всім вистачає грошей на навчання в інститутах, у селі робочих місць бракує. Поїхати до міста, то там також треба спочатку знайти житло і за нього наперед заплатити, бо не довіряють приїжджим. Отак борсається людина якийсь час, не знаходячи притулку, а потім повертається в рідні стіни й починає топити свої невдачі в горілці.

— А ти зможеш знайти собі роботу після закінчення технікуму? — запитала бабуся.

Михайло розповів про свою практику в автосервісі й похвалився, що керівництво запрошувало його на постійну роботу після завершення навчання. Потішив дідуся з бабусею і сам плекав надію, що так і буде.

Подякувавши бабусі за обід, сів під яблунею, що з кожним роком усе нижче нахиляла віти до землі, й замилювався. Невеликі, але смачні взимку, яблука цієї пори рум'янилися і наливалися соком. Яблуня родила щороку, але не завжди так щедро, як цього літа, а деякі гілки були обліплені плодами, мов виноградні грона. Мабуть, так і людям: одним густо, іншим пусто.

Заінтригований розмовою за обідом, Михайло вирішив зателефонувати місцевим товаришам і довідатися, чи зможуть зустрітися. Був переконаний, що погляди молодого і старшого покоління часто не співпадають. Старші люди звикли згущувати фарби, хоча насправді з висоти молодечого погляду не все так і погано. Якщо людина чогось прагне, то рано чи пізно досягне бажаного. Рожеві мрії Михайла досі ніхто не заплямував, і він вірив, що його майбутнє залежить лише від нього. Кортіло поспілкуватися з місцевими хлопцями й від них почути, чим насправді вони займаються.

Виявилося, що не до всіх можна було додзвонитися. Лише Петро Гимбель не змінив номер телефону і зараз перебував у селі. Впізнавши з голосу Михайла, зрадів і запропонував йому побачитись увечері біля бару. Теплого літнього вечора гріх було б сидіти перед телевізором чи полювати за комарами під яблунею. Щойно вечір почав насуватися на землю, Михайло попрямував до бару, де зазвичай збиралася сільська молодь. Петруня видно здалеку було, він стояв трохи осторонь і поважно випускав кільцями дим від цигарки. Тренувався чи хотів продемонструвати, що вже навчився, — важко було здогадатися.

Парубок на добрих харчах виріс, ніби на дріжджах, став ще більше вайлуватим, аніж у дитинстві. Зате до дитячої чванькуватості додалася пиха, яка в юнацькі роки проявлялась менше. Чим так гордився Петро, знали лише місцеві, Михайло міг лише здогадуватися.

— Привіт! — потиснув правицю Михайло. — Дискотек тепер нема у клубі? Всі дороги ведуть до бару?

— Усім тепер керує бізнес. Треба ж якось із людей гроші виманювати, а завідувач клубу працює на півставки. Що з нього візьмеш... — посміхнувся Петро.

З інтонації голосу Михайло не зміг уловити: схвалює чи засуджує хлопець таку бездіяльність місцевої влади, яка даремно зарплату отримує.

— А якщо у молоді нема грошей, то куди вона має подітися? — дивувався Михайло.

— Нема грошей — сиди вдома. Колись хлопці з дівчатами зорі на небі рахували, соловейка в гаю слухали, а тепер модно в барах шлунки промивати. Якщо в тебе грошей катма, то прихильності від дівчат не сподівайся. Маєш товстий гаманець — найкраща дівчина твоя, тонкий — смокчи пиво в гордій самотності.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ